

Tautosakoje gerai žinomi motyvai apie protingus gyvūnus: pavyzdžiui, sakmėse vilkė nuveda žmogų gelbėti jos sužalotą vaiką ir atsilygindama atneša jam avį arba nepjauna to žmogaus gyvulių; meška kreipiasi į žmones, kad ištrauktų jai ar meškiukui iš letenos rakštį, ir atsilygindama atneša medaus; arba meška, įkritusi kartu su žmogum duobėn ir jo padedama pirma išlipusi, padeda išlipti ir žmogui; žmogus perdeda į kitą vietą žalčio kiaušinius, ir tas keršydamas užnuodija pieną ąsotyje, bet atradęs savo kiaušinius sveikus kitoje vietoje, sudaužo užnuodytą ąsotį ir t. t. Juoba gerai žinomas tautosakoje gyvūnų sugebėjimas kalbėti: pavyzdžiui, Kūčių naktį kalba arkliai, arba pasakos herojui kaip elgtis pataria jo kalbantis žirgas, gyvūnų pasakose šie išties kalbasi tarpusavyje ir t. t., ir pan. Pasakų gyvūnų protą bei sugebėjimą kalbėti, žinoma, galima aiškinti įvairiomis perkeltinėmis, simbolinėmis prasmėmis, tačiau ne mažiau įdomu, kad esama pagrindo tai suprasti ir tiesiogiai, pažodžiui. Apie gyvūnų sugebėjimą „kalbėti“ – apie mokslininkų bandymus užmegzti su gyvūnais tikrą „pokalbį“ – ir rašo A. Gorbovskis siūlomoje skaitytojui ištraukoje iš knygos „Faktai, spėlionės, hipotezės“.

A. Gorbovskį prisimenu iš ankstyvos jaunystės, be minėtos, dar jo knygą „Senovės istorijos paslaptys“, kurioje surinkta visokių neįtikėtinų dalykų apie senąsias civilizacijas, jų turėtas stebėtinas žinias, nežemiškų būtybių apsilankymo pėdsakus ir t. t. Autorius užsidegęs, visiškai atsidėjęs tam, kas viršija šiuolaikinį mokslinį pasaulio supratimą, kas dvelkia nežinomybe ir paslaptimi. Kita vertus, duomenų apie tai jis semiasi būtent iš įvairių mokslo sričių, nors, tiesa, ne visuomet iš pirminių šaltinių. Šiaip ar taip, pats dėmesys nepaprastiems dalykams, išeinantiems už kasdienybės ribų, manding, vertas pagarbos, o gal net labai ragintinas, nes tikrovė šiaip jau yra kur kas didesnė už mūsų įpročius bei prietarus, labai rimtu veidu kartais dangstomus „mokslo“ vardu, ir kaip tik nusiteikimas paslapčiai bei nežinomybei pirmiausia ir atveria akis gilesniam pažinimui, galiausiai – tikram mokslui.

Vertėjas

Paukščių ir žvėrių kalba

Aleksandras GORBOVSKIS

Įsivaizduokite situaciją: kitoje planetoje sutinkame būtybes, naudojančias ir net gaminančias įrankius, sugebančias skaičiuoti, turinčias signalų sistemą, kuria jos gali perduoti viena kitai sudėtingą informaciją. Šitos būtybės didžiai organizuotos, stato sudėtingus statinius, gelbsti viena kitą, joms nesvetimas net grožio jausmas. Argi mes jų nepalaikytume protingomis, „proto broliais“, argi nemėgintume užmegzti su jomis kontaktą?

Bet gal „proto brolių“ nebūtina ieškoti taip toli? Ar jų kartais nesama visai čia pat, mūsų pačių planetoje?

Ištisus tūkstantmečius užsiimdami bitininkyste žmonės nesusimąstė, kaipgi bitės bendrauja. Kodėl gana vienai vintelei bitei surasti maisto, kaip ten pat pasileidžia šimtai jų? Kaip jos apie tai sužino?

Dabar bičių kalba jau liaujasi buvusi paslaptimi. Grįžusi į avilį, bitė žvalgė imasi „šokti aštuoniuke“. Jei per minutę padaroma aštuonios tokios figūros, reikia skristi 3 km tiesiai nuo avilio. Jei šokama greičiau, tikslas arčiau. 36 aštuoniukės per minutę reiškia, kad maistas tėra viso už 100 m nuo avilio. Šokio kalba perduodama ir skrydžio kryptis – kampas saulės atžvilgiu.

Bendrauja, perduodami vienas kitam informaciją, ir kiti gyvūnai. Ir ta informacija kartais gali būti gana sudėtinga.

Skruzdėlė žvalgė buvo įleista į labirintą, kurio tolimalajame gale jos laukė saldus masalas. Patebėjusi jį, žvalgė nuskubėjo lauk ir, sutikusi skruzdėles pašarininkes, „paaiškino“ joms, kaip surasti skanėstą – ir jos bematant leidosi į labirintą. Neklaidžiodamos, nė neužsukdamos į akligalius, pašarininkės nuskubėjo tiesiai prie tikslo. Kiekviename posūkyje, prie kiekvieno išsiskojimo jos neklysdamos pasukdavo, kur reikia. Kartojant eksperimentą, išaiškėjo svarbus dėsniumas – kuo sudėtingesnis būdavo maršrutas, tuo daugiau laiko užimdavo informacijos perdavimas. Ir atvirkščiai: jei kaskart pasukti reikėdavo vis į vieną pusę, kairėn arba dešinėn, laiko maršrutui „nupasakoti“ prireikdavo daug mažiau. Eksperimentas atliktas Novosibirsko biologijos institute.¹

Skirtingai nei mums garsų kalba, kitoms būtybėms reikšmingesnį vaidmenį atlieka gestai, pozos, kvapai. Iš pažiūros beprasmiškas ančių nardymas – tai sudėtingas būdas išreikšti tarpusavio santykius, pradedant pasveikinimu ir baigiant priešišku.²

Tam tikrą reikšmę turi, prasmingos yra ir dauguma gyvūnų pozų – kiekvienai rūšiai savos. Šunims nusilenkimas reiškia: „Tai žaidimas“.³ Beždžionėms tokią pat aiškią reikšmę turi gestas. Pastebėjusi artinantis žmones, šimpanzė pakelia ranką. Kitos, išvydusios ženklą, išsilaksto.⁴

Kur kas daugiau atspalvių turi garsinis signalas. Pavyzdžiui, vištų signalas „pavojus“ dargi turi variantus: „pavojus toli“, „pavojus arti“, „pavojus-vanagas“, „pavojus-žmogus“.⁵

Reikšmingu žmogaus kalbos vystymosi veiksniumi tyrinėtojai laiko „atrankos spaudimą“. Pirmykštėje medžiotojų bendruomenėje reikėjo mokėti perduoti ir mokėti greitai suvokti informaciją apie žvėrių elgesį. Bet juk toks pat uždavinys iškyla ir kitoms medžiojančioms bendruomenėms. Ar ne todėl, klausia etologai, gaujomis medžiojantys vilkai turi išvystytą, sudėtingą garsinio signalizavimo sistemą?⁶

Skirtingų rūšių – ir bendravimas skirtingai sudėtingas.

Pas šikšnosparnius pastebėta ne mažiau dviejų dešimčių pastovių garsinių derinių.⁷ Ar turi kalbą arkliai? „Taip, – sako žinomas anglų hipologas J. Blake’as. – Stebėjau arklus per dvidešimt metų, ir man pavyko išskirti apie 100 signalų bei garsų, kuriais bendrauja arkliai“.⁸ Stebėdami varnų gyvenimą, etologai aptiko apie 300 pastovių karktelėjimų. Jų reikšmė priklauso nuo kartojimo dažnio, karkimo tono ir t. t. Kai kurie iš šių signalų jau iššifruoti. Atkurti iš magnetofono ir išrašo, jie pastoviai sukelia būtent tokią reakciją, kokios laukiama. Antai atkuriant tam tikros rūšies karktelėjimus, galima priversti varnas pakilti iš vietos, sulėkti į „susirinkimą“.⁹

Pati sudėtingiausia bendravimo sistema, matyt, yra delfinų. Vien su jaunikliu bendraudama delfinų patelė vartoja iki 800 garsų. Stebėdamas delfinus žinomas tyrinėtojas J. Lilly’s priėjo išvadą juos turint išvystytą kalbą. Delfinų galvos smegenų žievėje, – rašo jis, – esama daugiau vingių nei žmogaus galvos smegenų žievėje. Visa jų smegenų žievė, kaip ir žmogaus, diferencijuota, ir joje aptinkami visi šeši sluoksniai. Vadinas, delfinų smegenyse irgi esama asociatyvinių zonų, kaip ir žmogaus. Tai svarbu tuo atžvilgiu, kad kalba kaip tik susijusi su smegenų sritimis, valdančiomis „asociatyvų mąstymą“.¹⁰ Geriau už kitas, iš visko sprendžiant, ištirtos beždžionių kalbos. Šiuo metu tyrinėtojai neabejoja, kad šimpanzės sugeba perduoti viena kitai ne ką mažiau sudėtingus pranešimus nei delfinai. Šimpanzės, kaip ir kiti gyvūnai, turi savo vadus, savo lyderius. Vienam tokiam vadui parodė skanumyną, paslėptą krūmuose, parke, o paskui gražino į voljerą pas kitus jo gentainius. Vos per kelias sekundes visos šimpanzės didžiai susijaudino. Jos veržte veržėsi iš voljero, tarsi gauja medžioklinių šunų, pasirodusių pulti paskui pėdsaką. Kitais atvejais, kai vadą gražindavo į voljerą nieko neparodžius, šimpanzės likdavo ramios. Vadinas, vadas kažkokiu būdu pranešdavo likusiems apie savo atradimą.

Bandytus pasunkinus, rezultatai pasirodė dar nuostabesni. Vieną šimpanžę išleisdavo iš voljero ir parodydavo jai didelę slėptuvę su skanumynais. Paskui išleisdavo kitą šimpanžę ir jai parodydavo kitą slėptuvę irgi su skanumynais, tik kur kas mažesnę. Po to abi šimpanzės sugražindavo į voljerą, o po kurio laiko visos šimpanzės būdavo išleisdamos į parką. Kaip jos elgdavosi? Ogi vedamos šimpanzės, žinančios, kur slėptuvė, jos kaskart pasileisdavo pirma

prie didesniosios, ir tik ją ištuštinusios, pasukdavo prie mažesniosios. Bandytas buvo kartojamas daug kartų, ir vi suomet šimpanzės elgėsi būtent šitaip.¹¹

Biologijos mokslų kandidatas E. Panovas, komentodamas šiuos eksperimentus, pabrėžia šimpanzės turint „komunikacijos tipą“, įgalinantį jas visiškai tikslingai pranešti viena kitai žinias apie objektų erdvinę padėtį ir netgi apie jų kokybę bei kiekybę.

Kai kurie tyrinėtojai mano, kad siekiant dialogo su gyvūnais reikia ne mokytis jų kalbų, o juos pačius mokyti žmonių kalbos.

Buvo iškeltas uždavinys pasiekti abipusio kontakto, abipusio pasikeitimo informacija. Galiausiai tam tikru mastu to pavyko pasiekti.

Amerikiečiai tyrinėtojai ėmėsi darbo su jauna šimpanze vardu Sara. Prieš ją padėdavo du vienodus daiktus, pavyzdžiui, du šaukštus, o tarp jų – lygybės ženklą „=“, „vienodi“. Daiktai keitėsi, o ženklas likdavo tas pats. Sara išminė šį ryšį. Paskui imta dėti skirtingus daiktus, pavyzdžiui, šaukštą ir puodelį, bet dabar tarp jų buvo dedamas kitas ženklas „≠“, reiškiantis nelygybę, „skirtingi“. Po to dar buvo įvestas trečias simbolis „?“, reiškiantis „kas? koks?“

O tada Sara ėmė spręsti uždavinius, kokių ligi tol neteko spręsti nė vienai šimpanzei. Priešais ją padėdavo raktą, šalia – plastmasinį žetoną su ženklu „=“ ir tokį pat žetoną su ženklu „?“. Frazė reiškė maždaug: „Raktas lygu kas?“ Išėidavo „raktas lygu raktas“. Kai tokių frazių sudarymas jai tapo toks įprastas, kad ji akivaizdžiai pradėjo „pamokose“ nuobodžiauti, buvo įvestas kitas klausimas su ženklu „nelygus“, „skirtingas“. „Kamštis nelygu kam?“ Dabar vietoj žetono „?“ Sara padėdavo bet kokį daiktą, išskyrus kamštį: „Kamštis nelygu raktui“, „Kamštis nelygu puodeliui“ ir t. t.

Kai ir tai tapo įsisavinta, buvo imtasi ženklų „taip“ ir „ne“. Dabar prieš Sarą padėdavo tris žetonus: „?“, „ne“ ir žetoną, reiškusį, pavyzdžiui, „obuolys“. Visa tai kartu reikėjo skaityti: „Kas yra ne obuolys?“ Atsakymui Sara nedelsdama išrinkdavo žetoną, žymėjusį duoną, bananą arba apelsiną, ir sudarydavo atsakymą: „Duona (yra) ne obuolys“. Palaipsniui tapo įvesti žetonai su formą, dydį, spalvą žyminčiais simboliais. „Apvalus (yra) kas?“ – klausė Saros. „Kamuolys“, – atsakydavo ji. „Mažas kas?“ – „Šratelis“.

Aiškindami spalvas, eksperimentuotojai rudos spalvos neparodė, o tik iš žetonų-simbolių sudėliojo frazę: „Šokoladas spalva rudas“. To pasirodė gana. Sara iškart neklysdama ėmė skirti rudą spalvą nuo kitų. Tyrinėtojai nesitikėjo tokios reakcijos: tuo metu, kai buvo sudėta ši frazė, šokolado šalia nebuvo. Vadinas, šimpanzės sąmonėje jau būta pakankamai aiškaus jo vaizdinio? Tai kirtosi su visuotinai priimtais įsitikinimais. „Sugebėjimas galvoti apie daiktus, nesančius čia duotu momentu, laikomas būdingu tik žmogui“, – taip komentavo šį epizodą vienas iš eksperimento dalyvių. Sara parodė, kad šimpanzei tai irgi būdinga.

Netrukus Sara jau sugebėjo pati, naudodamasi žetonais, sudėti trumpas frazes, kuriomis apibūdindavo tai, kas vyko:

„Merė deda obuolį (ant) padėklo”, „Merė plauna bananą, duoda Sarai”... Tačiau aukščiausias sudėtingumo laipsnis buvo pasiektas eksperimentuotojams įvedus ženklą, logikoje reiškiantį „jeigu–tai”. Dabar Sarai reikėjo suprasti tokią štai iš žetonų sudėtą frazę: „Jeigu Merė duoda Sarai šokoladą, tai Sara paima obuolį”. Sara išmoko ir tai. Po to, kai viena iš eksperimento dalyvių duodavo jai šokoladą, Sara eidavo prie kito staliuko ir iš įvairių ant jo padėtų daiktų bei vaisių paimdavo būtent obuolį. Kartais būdavo siūloma keletas variantų: „Jeigu Merė ima raudoną kortelę, Sara plauna bananą”. „Jeigu Merė ima mėlyną kortelę, Sara padeda bananą ant geltono padėklo”. Kai Merė pasirinkdavo mėlyną kortelę, šimpanzė paimdavo bananą ir padėdavo jį būtent ant geltono padėklo.

150 žodžių-simbolių – tokia buvo žinių apimtis, Saros įvaldyta baigiantis jos „kursui”.

Šie eksperimentai susilaukė didelio zoopsichologų susidomėjimo visame pasaulyje. Komentuodamas juos, rusų tyrinėtojas K. Fabris rašė: „Kaip parodė eksperimentai, kuriuose Sara lygino ‘frazes’ su palyginamaisiais ženklais ‘i’, ‘jeigu / tai’, ‘ir’, beždžionės regimai apžvelgiamoje situacijoje sugeba nustatyti ryšius tarp daiktų bei reiškinių. Analogišką išvadą jau anksčiau buvo priėję tarybiniai zoopsichologai”.¹² Panašių tyrinėjimų, atliktų Džordžijos valstijos universitete, vadovo nuomone, „žmogbeždžionės turi sugebėjimą naudotis simboliais, žyminčiais daiktus, kurių esamu momentu čia nėra, t. y. simboliais, prilygstančiais žmonių kalbos semantinėms kategorijoms”.

Kiek kitu keliu pasuko Nevados universiteto tyrinėtojai, irgi amerikiečiai. Užsibrėžę tą patį tikslą – išmokyti gyvūną bendrauti žmonių kalba, jie ėmėsi mokyti šimpanzės gestų kalbos, vartojamos kurčnebylių.

Nuo pirmųjų gyvenimo dienų šimpanzė Vošo matė aplink save žmones, kurie prie jos nė karto neištarė nė žodžio, o bendravo tik gestų kalba. Atėjo diena, kai šimpanzė irgi „prabilo”. Atsidūrusi sode, Vošo pirštais parodė ženklą, reiškusį „gėlė”. Netrukus jos žodyne atsirado antras žodis – „dar”. Norėdama pratęsti ką nors, kas jai patiko, ji sudėdavo iš pirštų šitą ženklą – „dar”. Paskui pasirodė ženklas „atidaryk”, ir Vošo, beje, greitai įsisavino įvairias jo reikšmes. Pradžioje ji darė šį gestą priėjusi duris. Paskui – prie uždarytų šaldytuvo durelių. Pagaliau – virtuvėje prie čiaupo. Tolydžio Vošo išmoko sudaryti trumpas paprastas frazes iš labiausiai ją jaudinusių žodžių: „Duok saldainį”, „Saldus gėrimas”, „Išleiskite mane iš...”, „Įleiskite mane...”. Vošo pasirodė esanti mandagi beždžionė, dažnai ir noriai vartojo žodžius „prašau” bei „atleiskite” – „atleiskite, prašau”. Ilgainiui šimpanzės žodynas išaugo iki 175 žodžių-gestų, ir tarp Vošo ir eksperimentuotojų ėmė megztis ilgi dialogai. Tiesa, šių „pašnekėsių” tems ir toliau lėmė ne eksperimentuotojų, o šimpanzės interesai.

Jeigu Vošo kas sujaudindavo, ji išreikšdavo tai pakartojimais, pavyzdžiui: „Dar, dar, dar, dar saldus gėrimas” arba „Pasivaikščioti, pasivaikščioti, pasivaikščioti, prašau”.

Niekas jos to nemokė, kaip niekas nemoko šitaip kartoti vaikų, jiems ko nors labai užsimanius. Kai vienas iš auklėtojų, profesorius Rogeris Footsas, parodė šimpanzei jos mėgstamus vaisius, ji ėmėsi mikliai gestikuluoti: „Dar, prašau, vaisiai, dar duok man, dar, prašau, tu dar duok man, prašau, vaisiai, dar duok man vaisiai, duok man dar, duok man vaisiai, duok man, Rodžeri”.

Toliau šimpanzė pademonstravo sugebėjimą kurti sąvokas ir sudaryti frazes, kurių jos niekas nemokė. Vošo nežinojo žodžio „antis”, tačiau pamačiusi ežerė antį, ji tučtuojau sujungė pirštais du ženklus – „vanduo” ir „paukštis”. Išėjo „vandens paukštis”. Kitu atveju, išvydusi netoliese praskrendantį lėktuvą, Vošo gestų kalba ėmė prašyti savo auklėtojo: „Pavėžink mane lėktuvu”. Pranešimas apie tai mokslo pasaulyje sukėlė sensaciją.¹³

Eksperimentai, atlikti su šimpanzėmis, buvo pakartoti su gorilomis. Septynmetė gorila Koko įsisavino 645 ženklus-gestus, iš jų 375 aktyviai.

Koko sunegalavus, gydytojui nereikėdavo sukti galvos, kas jai yra. Gorila pati atsakinėjo į klausimus, ką jai skauda. Kas itin įdomu, tai kad kitų kentėjimai ją jaudino mažiau nei savi. Kartą pastebėjusi pakinkytą arklį su žašlais nasruose, gorila didžiai susijaudino ir ėmėsi skubiai pirštais dėlioti ženklus:

- Arklys liūdnas.
- Arklys liūdnas kodėl? – paklausė jos.
- Dantys, – sudėliojo atsakymą Koko.

„Dialogus” su gorila tyrinėtojai kaskart užrašinėjo į videojuostą, kad paskui galėtų juos peržiūrinėti, pademonstruoti kolegoms.

Koko parodė kitos gorilos nuotrauką, kurioje ta bandė ištrūkti maudoma vonioje. Koko iškart prisiminė, kad ir ji pati negali pakęsti šios procedūros, ir pakomentavo fotografiją:

- Ten aš verkiu.¹⁴

Tyrinėtojų jau nestebino pats tokios reakcijos prasmingumas, jiems buvo svarbu paliudyti gorilos atmintį įvykiams. Prabėgus trims dienoms po to, kai Koko įkando savo auklėtojai, pastaroji parodė jai mėlynę ant rankos ir gestais paklausė:

- Ką tu man padarei?
- Įkandimas, – atsakė Koko.
- Prisipažįsti?
- Gaila įkandimas įbrėžimas.
- Kodėl įkandimas?
- Supykau.
- Kodėl supykai?
- Nežinau.

Į Koko galima kreiptis ir balsu, ji žino apie šimto anglų kalbos žodžių reikšmes.

Kaip kad visuomet nustebina vaikas, kai jame kas nors atsiranda tarsi iš niekur, taip stebėtinai ir šių „neprogramuotų” gorilos bruožų atsiradimas. Niekas nemokė jos, pritrūkus, kurti naujus žodžius. Koko ėmėsi to pati, kaip ir

Vošo, sugalvojusi „vandens paukštį“. Koko nežinojo, kaip vadinasi keistas dryžuotas padaras, kurį ji pamatė zoologijos sodo voljere. Tačiau iškart suveikė asociatyvinis ryšys, ir Koko sudėliojo ženklus: „Baltas tigras“. Taip ji pakrikštijo zebra. Koko nežinojo žodžio „kaukė“, bet išvydusi ją be matant sudėjo: „Skrybėlė ant akių“.

Ir, žinoma, ko jau niekas nemokė gorilos, tai keiktis. Sunku patikėti, bet iš visko sprendžiant, kažkokių paniekiančių, įžeidžiančių sąvokų jos sąmonėje būta ir iki, be žmogaus. Gestų kalba tik padėjo jai tai išreikšti. Kartą, kai auklėtoja parodė Koko plakatą, kuriame buvo pavaizduota gorila, toji dėl kažkokių jai vienai nežinomų priežasčių didžiai pasipiktino.

- Tu paukštis, – parodė ji gestais.
- Aš ne paukštis, – paprieštaravo nustebusi auklėtoja.
- Ne, tu paukštis, paukštis, paukštis, – puolė kartoti Koko.

Kaip paskui paaiškėjo, gorilos supratimu, „paukštis“ buvo žemesnės rūšies būtybė. Pavadinti žmogų „paukščiu“, matyt, turėjo reikšti tą patį, kaip žmogaus supratimu pavadinti jį „šunimi“.

Kitu atveju, kai auklėtoja barė Koko už sudraskytą lėlę (kaip paskui pasirodė, ne visai pagrįstai), gorila tiesiog ėmėsi burnoti:

- Tu, – parodė ji pirštais, – purvina bloga išvietė.¹⁵

Galbūt mintis išreikšta ir ne pernelyg grakščiai. Bet ar gi daugelis mūsų nesureaguotume į neteisybę panašiai? Net jei ir ištartume kitus žodžius, tai tik todėl, kad turime didesnę jų atsargą.

Tokių požymių kaip asmenybės bruožai priimta laikyti būdingais tik žmogui. Primatų, įsisavinusių tam tikrą atsargą žmogaus kalbos „žodžių“, stebėjimai bei kontaktai su jais verčia tuo suabejoti. „Kas tai, asmenybė ar gyvūnas?“ – paklausė žurnalistas, keletą dienų stebėjęs gorilą. Tyrinėtojai išvertė klausimą Koko:

- Kas tu?
- Aš puikus gyvūnas gorila, – nedvejodama atsakė Koko.

Žinoma atvejų, kai gyvūnai tarsi spontaniškai išmokdavo kelis žodžius ar ištisas frazes.

Neseniai *Pravdoje* buvo rašyta apie „kalbantį“ varną Karlušą. Kartu su savo šeiminku Karlušą dažnai pasirodo žūklės ant ledo metu prie vandens saugyklos netoli Minsko. Paukštis išdidžiai žirglioja nuo eketės prie eketės, komentuodamas laimikį: „Eš-šerys“, „Pūgž-žlys“. Kaip ir daugelis jo giminių, Karlušą dievina ryškius blizgančius daiktus, tad į žūklės pabaigą prie jo šeiminko eketės susikaučia ištisa krūva sagų, peilių, žiebtuvėlių. Nukentėjusius, atėjęs atsiimti savo daiktų, jis pasitinka fraze: „Tu k-k-kas toks?“ Iš viso varno žodyne apie šešiasdešimt žodžių.

Iki pastarojo laiko varnai, varnėnai ir papūgos buvo vieninteliai gyvūnai, sugebantys imituoti žmogaus kalbą. Tačiau neseniai prie jų prisidėjo dar vienas – ruonis. Dešimtmetis ruonis Huveris, kone nuo gimimo gyvenantis Bostono miesto akvariume, sveikina lankytojus sodriu bosu

ištardamas *How do you do* „Kaip jums sekasi?“ Nors jo žodynas gana ribotas, Huveris neretai plepa pats su savimi, niekieno neraginamas. Etnopsichologų nuomone, šis ruonis – pirmas žinduolis, sėkmingai pamėgdžiojantis žmogaus balsą.¹⁶

Pirmas, bet ne vienintelis. „Socialistinė industrija“ bei kai kurie kiti tarybiniai laikraščiai rašė apie dramblių Batyrą iš Karagandos zoologijos sodo. Vieną rytą porakanopių sekcijos vedėja E. Belousova, eidama pro dramblio narvą, staiga išgirdo grubų vyrišką balsą: „Pagirdykite Batyrą!“ Apšidairė – aplinkui nieko. Ir vėl balsas: „Batyras gerti“. Tatai kalbėjo pats dramblys. Jis norėjo gerti.¹⁷

Sugebėjimas komunikuoti su žmogumi didele dalimi priklauso nuo „žodžių atsargos“, nuo to, kokio sudėtingumo ir kiek simbolių gyvūnas pajėgia skirti. Iš to sprendžiant, primatai – toli gražu ne vieninteliai, su kuriais žmogus ilgainiui, matyt, užmegs dialogą. Lenkų tyrinėtojas Dębowskis, tirdamas žiurkes, aptiko, kad jos be ypatingų pastangų išmoksta atpažinti gana sudėtingus grafinius simbolius. Kai kuriuos iš tokių simbolių sunku įsiminti net žmogui.

Taigi vieni tyrinėtojai bando įvaldyti „gyvūnų kalbą“, kiti – pačius gyvūnus išmokyti žmonių kalbos. Kuris kelias vertesnis? Ko gero, abu keliai yra galimi ir veda į vieną tikslą. Pažindami gyvūnų kalbą, signalų sistemas, kuriais jie keičiasi, mes artėjame prie jų problemų ir jų situacijų supratimo. O mokydami kitas būtybes savo, žmonių, žodžių, sąvokų bei ženklų, mes priartiname juos prie mūsų, žmonių gyvenimo supratimo. Abiem atvejais žmogus ir gyvūnas artėja prie tarpusavio supratimo.

Горбовский А. Факты, догадки, гипотезы. - Москва: Знание, 1988. - P. 149, 152–161.

Iš rusų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS

NUORODOS:

1. Доклады АН СССР. - 1985, т. 280, Nr. 5.
2. Smith I. The Behaviour of Communicating. - Harvard, 1977.
3. Природа. - 1978, Nr. 8, p. 142.
4. Премас А. Why Chimps Can Read. - N.Y., 1971. - P. 50.
5. Жданов Д. У. У истоков мышления. - Москва, 1969. - P. 128.
6. Шовен Р. Поведение животных. - Москва, 1972. - P. 123.
7. Вокруг света. - 1973, Nr. 8, p. 45.
8. Знание – сила. - 1974, Nr. 1, p. 37.
9. Вокруг света. - 1973, Nr. 8, p. 45.
10. National Geographical Magazine. - Washington, 1979, Nr. 4, p. 538.
11. Премас А. Min. veik. - P. 56.
12. Литературная газета. - 1972, Nr. 26 / IV, p. 13.
13. Премас А. Min. veik. - P. 66–74.
14. National Geographical Magazine. - 1978, Nr. 154/4, p. 438.
15. Ten pat. - P. 465.
16. Знание – сила. - 1982, Nr. 3, p. 33.
17. Социалистическая индустрия. - 1983, Nr. 27 / II, p. 4.